

Пролог Лондон

1

— **М**есьє Ван Гог! Час прокидатися!
Навіть уві сні Вінсент чекав на голос Урсули.
— Я не спав, мадемуазель Урсуло! — гукнув він.

— Спали-спали, — засміялася дівчина, — а от тепер не спите.
Він почув, як вона спускається сходами до кухні.

Вінсент підтягнув попід себе руки, відштовхнувся й вистрибнув з ліжка. У нього були широчезні плечі та груди, міцні, могутні руки. Він натягнув на себе одяг, линув з рукомийника трохи холодної води й нагострив бритву.

Вінсент любив щоденний ритуал гоління: широкою щогою від правої бакенбарди до куточка повних губ; правою половиною верхньої губи від ніздрі й назовні, а тоді лівою; потім — підборіддям, величезною округлою брилою теплового граніту.

Він утопив обличчя у вінку з брабантської трави й дубового листя, що лежав на шифоньєрці. Тео, брат Вінсента, зібрав його на пустищі поблизу Зюндерта й надіслав йому в Лондон. Пахощі рідної землі задали дню гарний початок.

— Месьє Ван Гог! — гукнула Урсула, ще раз постукавши у двері, — поштар приніс вам листа.

Розірвавши конверт, він упізнав материн почерк. «Любий Вінсенте, напишу тобі слівце, поки не вилетіло з голови».

Вінсент відчував, що лице в нього холодне й вологе, тож сховав листа в кишені штанів, щоб прочитати під час однієї з низки перерв від роботи в галереї Гупіль. Він зачесав назад довге й густе жовтаво-руде волосся, вдягнув накрохмалену білу сорочку з низьким комірцем і велику чорну краватку, зав'язав вузлом-четвіркою, а тоді спустився до сніданку й усмішки Урсули.

Урсула Луає і її мати, вдова парафіяльного священика з Провансу, тримали дитячий садок для хлопчиків у маленькому будиночку в саду на задньому подвір'ї. Урсулі було дев'ятнадцять: усміхнена, з круглими від подиву очима, з витонченим овалом обличчя у пастельних тонах і мініатюрною стрункою фігуркою. Вінсент любив дивитися, як відблиск сміху, немов барви надзвичайно яскравої парасолі, розливається її милим личком.

Урсула подавала до столу швидко, дрібними рухами, і жваво щебетала, поки він їв. Вінсенту був двадцять один, і він уперше в житті закохався. Перед ним простиралося ціле життя. Він вважав би себе щасливим, якби міг снідати навпроти Урсули до кінця своїх днів.

Урсула принесла скибочку підчеревини, яйце й горнятко міцного чорного чаю. Вона пурхнула на стілець з іншого кінця столу, пригладила каштанові кучері на потилиці й з усмішкою почала спритно передавати йому — одне за одним — сіль, перець, масло і підсмажений хліб.

— Ваша резеда почала потроху сходити, — сказала вона, облизавши губи. — Поглянете, поки не пішли до галереї?

— Так, — одказав він. — Ви зможете... тобто... чи не могли б ви мені показати?

— Який чудний! Сам висіяв резеду, а тепер не знає, де її шукати. — Вона мала звичку говорити про людей так, наче їх немає поруч.

Вінсент ковтнув повітря. Його манери, як і тіло, були важкими; здавалося, він не може дошукатися потрібних слів для Урсули. Вони вийшли на подвір'я. Стояв прохолодний квітневий ранок, але яблуні вже розквітли. Від дитсадка будинок Луає від-

діляв маленький сад. За кілька днів до того Вінсент висіяв маки й запашний горошок. Резеда пробивалася крізь землю. Вінсент і Урсула сиділи обіч від неї навпочіпки, ледве не торкаючись головами. Волосся Урсули від природи мало сильний запах.

— Мадемуазель Урсуло, — сказав він.

— Так? — вона відсунула голову, запитально до нього усміхаючись.

— Я... я... просто...

— Боже милый, та про що вже ви затинаєтеся? — спитала вона, підхопившись на ноги. Він пішов за нею до дверей дитячого садка.

— Скоро прийдуть мої *roupons**, — сказала вона. — Ви не спізнитесь до галереї?

— У мене ще є час. Стренду я дістануся за сорок п'ять хвилин.

Вона не знала, що сказати, зімкнула руки за потилицею і схопила крихітне пасмо волосся, яке не трималося на місці. Як на таку тендітну статуру, вона мала напрочуд пишні форми.

— А що з тією картиною Брабанту, яку ви мені пообіцяли для дитсадка? — спитала вона.

— Я надіслав репродукцію одного ескіза Цезаря де Кока в Париж. Він її для вас підпише.

— Ой, як чудово! — вона плеснула в долоні, хитнула стегнами, а потім знову заговорила до Вінсента. — Інколи, месьє, але тільки інколи, ви буваєте таким чарівним.

Вона усміхнулася до нього очима й губами та зібралася йти. Він схопив її за руку.

— Я вже ліг спати, а тоді вигидав для вас ім'я, — сказав він. — Я назвав вас *l'ange aux roudons***.

Урсула відкинула голову назад і від душі засміялася.

— *L'ange aux roudons!* — вигукнула вона. — Піду розповім матері!

Урсула вивільнилася з його рук, засміялася через плече й побігла садом до будинку.

* Малята (фр.). — Тут і далі примітки перекладачки.

** Ангел з малятами (фр.).

Вінсент відчував, що лице в нього холодне й вологе, тож сховав листа в кишені штанів, щоб прочитати під час однієї з низки перерв від роботи в галереї Гупіль. Він зачесав назад довге й густе жовтаво-руде волосся, вдягнув накрохмалену білу сорочку з низьким комірцем і велику чорну краватку, зав'язав вузлом-четвіркою, а тоді спустився до сніданку й усмішки Урсули.

Урсула Луає і її мати, вдова парафіяльного священника з Провансу, тримали дитячий садок для хлопчиків у маленькому будиночку в саду на задньому подвір'ї. Урсулі було дев'ятнадцять: усміхнена, з круглими від подиву очима, з витонченим овалом обличчя у пастельних тонах і мініатюрною стрункою фігуркою. Вінсент любив дивитися, як відблиск сміху, немов барви надзвичайно яскравої парасолі, розливається її милим личком.

Урсула подавала до столу швидко, дрібними рухами, і жваво щебетала, поки він їв. Вінсенту був двадцять один, і він уперше в житті закохався. Перед ним простиралося ціле життя. Він вважав би себе щасливим, якби міг снідати навпроти Урсули до кінця своїх днів.

Урсула принесла скибочку підчеревини, яйце й горнятко міцного чорного чаю. Вона пурхнула на стілець з іншого кінця столу, пригладила каштанові кучері на потилиці й з усмішкою почала спритно передавати йому — одне за одним — сіль, перець, масло і підсмажений хліб.

— Ваша резеда почала потроху сходити, — сказала вона, облизавши губи. — Поглянете, поки не пішли до галереї?

— Так, — одказав він. — Ви зможете... тобто... чи не могли б ви мені показати?

— Який чудний! Сам висіяв резеду, а тепер не знає, де її шукати. — Вона мала звичку говорити про людей так, наче їх немає поруч.

Вінсент ковтнув повітря. Його манери, як і тіло, були важкими; здавалося, він не може дошукатися потрібних слів для Урсули. Вони вийшли на подвір'я. Стояв прохолодний квітневий ранок, але яблуні вже розквітли. Від дитсадка будинок Луає від-

діляв маленький сад. За кілька днів до того Вінсент висіяв маки й запашний горошок. Резеда пробивалася крізь землю. Вінсент і Урсула сиділи обіч від неї навпочіпки, ледве не торкаючись головами. Волосся Урсули від природи мало сильний запах.

— Мадемуазель Урсуло, — сказав він.

— Так? — вона відсунула голову, запитально до нього усміхаючись.

— Я... я... просто...

— Боже милий, та про що вже ви затинаєтеся? — спитала вона, підхопившись на ноги. Він пішов за нею до дверей дитячого садка.

— Скоро прийдуть мої *poupons**, — сказала вона. — Ви не спізнитесь до галереї?

— У мене ще є час. Стренду я дістануся за сорок п'ять хвилин.

Вона не знала, що сказати, зімкнула руки за потилицею і схопила крихітне пасмо волосся, яке не трималося на місці. Як на таку тендітну статуру, вона мала напрочуд пишні форми.

— А що з тією картиною Брабанту, яку ви мені пообіцяли для дитсадка? — спитала вона.

— Я надіслав репродукцію одного ескіза Цезаря де Кока в Париж. Він її для вас підпише.

— Ой, як чудово! — вона плеснула в долоні, хитнула стегнами, а потім знову заговорила до Вінсента. — Інколи, мес'є, але тільки інколи, ви буваєте таким чарівним.

Вона усміхнулася до нього очима й губами та зібралася йти. Він схопив її за руку.

— Я вже ліг спати, а тоді вигадав для вас ім'я, — сказав він. — Я назвав вас *l'ange aux poupons***.

Урсула відкинула голову назад і від душі засміялася.

— *L'ange aux poupons!* — вигукнула вона. — Піду розповіді матері!

Урсула вивільнилася з його рук, засміялася через плече й побігла садом до будинку.

* Малята (фр.). — Тут і далі примітки перекладачки.

** Ангел з малятами (фр.).

Вінсент одягнув циліндр і рукавички й попрямував на центральну вулицю Клепгема. На такій відстані від серця Лондона будинки стояли віддалік один від одного. У кожному садку квітнув бузок, глід і лабурнум.

Була чверть на дев'яту; у Гупіль він мусив бути лише о дев'ятій. Хода у Вінсента була дуже швидка, а там, де будинки стояли густо, йому траплялося щораз більше підприємців, які прямували на роботу. Він відчував до них величезну приязність; вони також знали, як прекрасно бути закоханим.

Вінсент пройшовся набережною Темзи, перетнув Вестмінстерський міст, минув Вестмінстерське абатство й будинок парламенту і повернув на Сауттемpton-стрит, 17, Стренд: там квартирувала лондонська галерея «Гупіль і Компанія», де продавали картини й виготовляли гравюри. Крокуючи головною залогою з пухнастим килимом і розкішними шторами, він побачив полотно, де було зображено чи то п'ятиметрову рибину, чи то дракона, над яким висів чоловічок. Воно називалося «Архангел Михаїл перемагає Сатану».

— На столику з офортами лежить пакунок для тебе, — сказав Вінсенту один з продавців, коли той проходив повз.

Другу кімнату крамниці — після картинної зали з роботами Мілле, Ботона й Тернера — було відведено офорту й літографії. А продажі здійснювалися переважно у третій кімнаті, яка більше скидалася на приміщення для ведення справ, ніж інші дві. Вінсент зі сміхом пригадав жінку, котра зробила останню покупку напередодні.

— Щось мені аж ніяк не подобається ця картина, Гаррі, а тобі? — спитала вона чоловіка. — Цей пес дуже схожий на того, який того літа мене вкусив у Брайтоні.

— Послухайте, юначе, — сказав Гаррі, — чи варто нам брати пса? Пані через них тільки хвилюється.

Вінсент чудово розумів, що продає дуже поганий товар. Більшість відвідувачів анітрохи не знали на тому, що купують. Вони дорого платили за дешевий мотлох, але що йому до того? У нього була одна справа: дбати про прибутки зали естампів.

Він розгорнув пакунок з паризької філії Гупіль. Його надіслав Цезар де Кок з підписом: «Вінсентові й Урсулі Луає: *Les amis de mes amis sont mes amis**».

«Я освідчуся Урсулі сьогодні ввечері, коли вручатиму подарунок, — пробурмотів він сам до себе. — За кілька днів мені виповниться двадцять два, я заробляю п'ять фунтів на місяць. Чого чекати?»

У тиші підсобного приміщення Гупіль час спливав дуже швидко. У середньому Вінсент продавав п'ятдесят фотографій на день; і хоча він хотів би працювати з олійним живописом або гравюрами, йому було приємно приносити компанії стільки грошей. Він симпатизував колегам-продавцям, а ті — йому; вони згаяли чимало годин за приємними теревеннями про всілякі європейські штучки.

Юнаком Вінсент був трохи нетовариським і унікав спілкування. Люди думали, що він чудний, трохи дивакуватий. Та Урсула до невпізнання змінила його характер. Через неї йому закортіло бути симпатичним і подобатися іншим; вона змінила Вінсента, допомігши йому розгледіти добро у звичному візерунку повсякденності.

О шостій крамниця зачинялася. Містер Обах затримав Вінсента на виході.

— Твій дядько Вінсент Ван Гог написав мені про тебе, — сказав він. — Хоче знати, як тобі ведеться. Я з радістю відповів, що ти — один з найкращих продавців у крамниці.

— Це дуже люб'язні слова.

— Зовсім ні. Я волів би, щоб після літньої відпустки ти перейшов з підсобного приміщення до гравюр і літографій.

— Це стільки важить саме тепер, бо я... я одружуюся!

— Справді? Оце так новина! А коли?

— Напевно, цього літа, — про дату він ще не подумав.

— Що ж, хлопче, чудово. У першій половині року ти вже отримав підвищення, але, можливо, після повернення з весільної подорожі ми влаштуємо ще одне.

* Друзі моїх друзів — мої друзі (фр.).

3

— Я піду по картину, мадемуазель Урсуло, — сказав Вінсент після вечері, відсунувши стілець.

На Урсулі була сукня з модною вишивкою зеленувато-сірого кольору.

— А художник написав для мене щось приємне? — спитала вона.

— Так. Якщо ви принесете лампу, я повішу цю картину в дитячому садку.

Вона склала губи так, що їх кортіло поцілувати, і поглянула на нього скося.

— Я мушу допомогти матері. Може, за півгодини?

Він сперся ліктями на шифоньєрку у своїй кімнаті й поглянув у дзеркало. Вінсент нечасто думав про свою зовнішність — здавалося, що в Нідерландах це не має значення. Він зауважив, що порівняно з англійцями в нього громіздкі лице й голова. Очі глибоко сиділи в ущільинах горизонтальної скелі; ніс був рельєфний, широкий і прямий, мов гомілка; висота округлого, мов купол, чола дорівнювала відстані між густими бровами й повними губами; щелепи були широкі й міцні, шия — короткувата і груба, а масивне підборіддя — живий пам'ятник голландському характерові.

Він відвернувся від дзеркала й без діла всівся на краєчок ліжка. Виховували Вінсента строго. Він ще ніколи не кохав дівчину, ба навіть ніколи не дивився на дівчат і не брав участі в невимушеному обміні дотепами між людьми різної статі. У його любові до Урсули не було жодної пристрасті або жадання. Він був юним. Він був ідеалістом. Він уперше закохався.

Вінсент поглянув на годинник. Минуло лише п'ять хвилин. Здавалося, ті двадцять п'ять хвилин, що чекали попереду, ніколи не сплинуть. Він витягнув з матиного листа записку від брата Тео й перечитав її. Тео був на чотири роки молодшим за Вінсента й тепер працював на його місці в гаазькій філії Гупіль. Тео й Вінсент, як їхній батько Теодорус і дядько Вінсент, у юності були найближчими друзями.

Вінсент узяв книжку, поклав на неї аркуш паперу й написав Тео записку. З верхньої шухляди шифоньєрки він витягнув кіль-

ка замальовок набережної Темзи, фотографію «Дівчини з мечем» Жакє і вклав їх у конверт для Тео.

— Та що ж це! — вигукнув він уголос. — Я геть забув про Урсулу!

Вінсент поглянув на годинник — затримувався вже на п'ятнадцять хвилин. Він схопив гребінець, намагаючись розчесати сплутане руде волосся, взяв зі столу картину Цезаря де Кока й відчинив двері.

— Я думала, ви про мене вже забули, — сказала Урсула, коли він увійшов до вітальні. Вона клеїла паперові іграшки для своїх *roupons*. — Ви принесли мою картину? Можна подивитися?

— Спочатку я хотів би її повісити. Ви підготували лампу?

— Вона в матері.

Коли Вінсент повернувся з кухні, Урсула дала йому шарф кольору морської хвилі, щоб він накинув його їй на плечі. Вінсенту аж запаморочилося від шовковистого дотику. У садку пахло яблуневим цвітом. На стежині було темно, тож Урсула злегка, кінчиками пальців, торкнулася рукава його шорсткого чорного пальта. Вона перечепилася, міцніше схопилася за його руку й радісно засміялася з власної незграбності. Вінсент не розумів, що кумедного у спотиканні, але йому було приємно дивитися, як тіло дівчини, що сміється, рухається темною стежиною. Він притримав для Урсули двері дитсадка. Коли вона проходила повз, її витончене личко ледь не торкнулося його обличчя. Вона глибоко зазірнула йому в очі і, здавалося, дала відповідь на питання, яке ще не прозвучало.

Вінсент поставив лампу на стіл.

— Де мені повісити картину? — спитав він.

— Може, в мене над столом?

У кімнаті колишнього літнього будиночка стояло близько п'ятнадцяти низеньких столиків і стільчиків. В одному кінці кімнати була платформа, що тримала на собі стіл Урсули. Вони з Урсулою стояли пліч-о-пліч, шукаючи правильного місця для картини. Вінсент нервував; він випускав цвяшки з рук, не встигнувши навіть забити їх у стіну. Вона тихо і приязно з нього сміялася.

— Ну ви й незграбні, дайте сюди.